

၁၄၈

—Մի բաժակ վիսկի,—հրամայեց մի երիտասարդ,
 որը դնելով Նիւ-Եօրքի 27-դ. փողոցի վրայ գտնուող մի
 փոքրիկ գինեատուն:

ռճւ, հեռճւ, երիտասարդը չէր էլ նկատում այն հայ-
եացքները, որ իրան էին յառած:

— Ո՞վ է սա. ի՞նչ կայ, ի՞նչ է պատահել,— հարց-
նում էր սպասաւորներից կասսայի հետե նստած դան-
ձապահ տիկինը:

— Ասացէք, խնդրեմ, դուք ձրտեղացի էք, ձր բա-
ղաքից, ձր երկրից, — հարցրեց վերջապէս մի բանուոր՝
ձեռքերը կողքին դրած մօտենալով օտարականին:

— Հայ եմ:— պատասխանեց երիտասարդը և լռեց:
Այդ բառը սթափեցրեց շատերին: Ո՞վ չէր լսել, ո՞ւմ
չէր յայտնի այդ շարքաստիկ անունը, որ ամիսներ,
տարիներ շարունակ չէր իջնում լրագիրների էջերից:
Այդ մի հատիկ բառը պատմեց տարօրինակ երիտասար-
դի վիշտն ու ցաւը:

— Armenian?— գոչեցին միաձայն բոլորեքեան՝ մի
ցաւակցական համակրանք արտայայտելով այդ բացա-
կան չութեամբ:

— Անշուշտ, ձեզ էլ է քնաս հասել,— սիրտ առնե-
լով հարցրեց դանձապահ տիկինը, որ միւսներից աւելի
էր հետաքրքրուած օտարականով:

Երիտասարդը ժպտաց, տխուր, դառն ժպիտով:
Տիկինը զղջաց իր անտեղի հարցի համար:

— Ի՞նչ էլ է բաժին ընկել,— հարցնում էր դուք:
Ես երկու անձ ունէի աշխարհիս երեսին. մինուճար
մայրս և իմ ընտրած, իմ մօր հաւանած հարսնացուս:
Մայրս սպանուեց՝ նրան պաշտպանելիս, իսկ միւսը...
իսկ նշանածս...

Պանդուխտը չը վերջացրեց իր խօսքը: Նորից գը-
լուխը խոնարհեցրեց սեղանի վրայ՝ աչքը գցելով օդիով
լի բաժակին: Բոպէական լռութիւն տիրեց գինետանը.
ոչ ոք չէր խօսում, չէր վիճում:

— Հայի կենացը,— գոչեց գինովցած մի բանուոր:
Բոլորն էլ բարկացած նայեցին դէպի այն կողմը, որ-
տեղից դուրս ելաւ այդ առաջարկութիւնը:

Ուշ գիշեր էր արդէն: Գինետունը կամաց-կամաց

գնեացած = քայքայուած

դատարկում էր: Թիւրքահայը միեւնոյն տեղը նստած, չէր հեռանում օղիի բաժակից:

—Ամօթ չէ, բաւական չէ... Ո՞ւր ես, ռոտեղեր ես ման գալիս,—ասաց տաճկահայ բարբառով մի բանուոր՝ ներս մտնելով գինետուն:

Երիտասարդը բարձրացրեց իր գինովցած գլուխը, բարկացած նայեց իրան յանդիմանողին, բայց ոչինչ չը պատասխանեց:

—Այժմ էլ այս տեղն ընտրեցիր,—չարունակեց նորեկը: Երիտասարդը դարձեալ ոչինչ չասաց: Մեքենայաբար տեղից վեր կենալով՝ մօտեցաւ նա բանուորին, բռնեց նրա ձեռքը և այդպէս թև թևի տուած դուրս եկան փողոց:

—Ահա քանի ժամ է, որ ես քեզ փնտրում եմ: Է՛լ գինետուն չը մնաց, որ ես մտած չը լինեմ:

Կրպօն—այդպէս էր երիտասարդի անունը—դարձեալ չը խօսեց: Նա սաստիկ դժգոհ էր, որ իրան այդպէս հսկում, այդպէս հետամուտ էին լինում: Միթէ ինքը ազատ չէ՝ իր ցանկացածն անելու: Հայրենակիցների, մանաւանդ այս Մեքքայի անչափ հոգացողութիւնը իր համար մի բեռ էր դարձել, մի ծանր բեռ:

Երեք շաբաթ է անցել այն սև օրից, երբ Կրպօյին յայտնի եղաւ իր կորուստը: Անփոխարինելի՝ կորուստ:

Որպէս քշում, տանում են տաւարի մի ամբողջ նախիր, գիւղի մի խումբ աղջկերանց հետ միասին բռնել տարել էին և իր նշանածին: Իսկ իր խեղճ մայրը, որ համարձակուել է ընդդիմանալ, տեղն ու տեղը սպանուել է նոյն յափշտակիչների ձեռքով:

—Տուն ու տեղս տարաք՝ ձեզ հալալ: Սա չեմ տայ. սրան չը պիտի տանէք: Սա իմն է, սա իմ որդու, իմ Կրպօյի կինն է...

Դաշոյնի մի երկու հարուած գցում, թողնում են ապարախտ մօրը արեան մէջ չաղախուած:

Երեք շաբաթ է, որ Կրպօն թողել, հեռացել էր

գործարանից և՛ դժուած, խելագարուած, թափառում էր Նիւ-Եօրքի փողոցներում և այգիներում: Ման էր գալիս նա, պտըտում, բայց ոչ մի տեղ հանգստութիւն, դադար չէր գտնում: Ի՞նչ անէր, ո՞ր ջուրն ընկնէր, որ վերջ դնէր իր ներսը այրող, իրան լափող ցաւերին: Նա պարզ աչքով լուսացնում էր ամբողջ գիշերներ: Անկողինը կարծես փշից լինէր հիւսուած: Կրպօն վեր էր ցատկում, փախչում, գուրս գալիս փողոց և օրպէս մի լուսնոտ դեգերում մայիթերի վրայ:

— Նանէ ջան, նանէ. այս ինչ զուլում է, որ մեզ հասաւ, այս ինչ կրակ է, որ մեր գլխին մաղուեց, — փնթփնթում էր նա գիշերային խաւարի մէջ՝ մաղերը փետտելով:

Ութ օր էր ահա, որ երիտասարդը գտել էր այն ճարը, որ նա որոնում էր այնպէս անդադար:

Կրպօն սկսել էր խմել:

Բայց քանի խմում, այնքան աւելի էր այրում նրա սիրտը: Նա դարձեալ խմում էր: Խմում էր, մինչև որ թմրում, ընկնում էր գետնի վրայ: Միայն այդ ժամերին էր նա մոռանում և՛ հայրական օջախ, և՛ մայր, և՛ նշանած, և՛ իրան: Այդպիսի գիշերներ նա անցրել էր միքանի անգամ: Երեք օր էր, որ Կրպօն կորած էր: Ո՞ւր էր, ո՞րտեղ էր նա: Ոչ ոք չը գիտէր: Նրա հայրենակիցները ընկել էին ամբողջ քաղաքը և տակն ու վրայ էին անում: Չը կտէր: Միայն չորրորդ օրուայ լուսաբացին Մեքքոն, որ իր բանը-գործը թողած՝ թշուառ ընկերով հետեւիցն էր ընկած, նրան գտնում է մի գինետան առաջ՝ մայիթի վրայ պառկած քնած. գրեթէ կիսամերկ. ոչ հագուստ, ոչ գլխարկ, ոչ ժամացոյց: Հանել, գողացել էին արդեօք, թէ՛ Կրպօն ինքն էր ծախել...

Կրպօյին տուն են բերում: Խրատ, կշտամբանք, կոշտ խօսքեր: Բայց այդ ամենը անօգուտ է անցնում: Նա դարձեալ խմում էր, դարձեալ օրերով անհետանում:

Մի անգամ Կրպօն երկու օր տանը մնաց: Հայրենակիցների կշտամբանքն էր ազդել արդեօք, թէ Մելքոյի աղաչանք-պաղատանքը... Մաքերի մէջ խորասուզուած, քաշուել էր սենեակի մի անկիւն, ամբողջ ժամերով լնու, անխօս նստած էր նա:

Երրորդ օրուայ առաւօտեան նա դուրս եկաւ տանից և քայլերն ուղղեց տեղային մի բանկ, ուր գտնուում էր նրա վեց տարուայ աշխատած խնայողութիւնը:

Այդ գումարով Կրպօն երկիր պիտի վերադառնար. պսակուէր, նոր տուն, նոր օջախ հիմնէր... Ի՞նչ յոյսերով, ի՞նչ սրտով էր նա կեղտ ու մուրի մէջ տնքալով փող աշխատել, իր բերանից-շորից կտրելով, շաբթէ շաբաթ մի քանի դօլլար ժողովել, ամսի գլխին տարել, այն բանկին յանձնել: Ինչէր չէր նա երազել, ճրպիսի ամբողջներ չէր նա կառուցել իւրաքանչիւր անգամ փողը գրպանում բանկ գնալիս... Եւ այժմ՝ նա՝ Կրպօն գնում է նոյն բանկը... փողը յետ վերցնելու... Ինչո՞ւ, ո՞ւմ համար... Նրա գլուխը այրում էր, սիրտը կծկւում, սեղմում, ահա, կարծես, պատառ-պատառ պիտի լինէր: Կրպօն՝ հասնելով բանկի գեղեցիկ մեծ շինութեանը, թուլացած, ուժասպառ ընկաւ նրա մարմարեայ սանդուխների վրայ: Մի բանի լոպէ նա մնաց այնտեղ անշարժ: Նա չէր կարողանում, նա չէր ուզում բարձրանալ:

«Ինչո՞ւ պահեմ, որ օրուայ և ո՞ւմ համար»,—մտածեց պանդուխտը: Ոյժ գործ դնելով՝ վճռողաբար ցաւկեց նա տեղից և շտապ-շտապ սանդուխները բարձրանալով, մտաւ բանկը:

Կէս ժամ չանցած Կրպօն գանձը ձեռքին տուն էր շտապում: Տանը ոչ ոք չը կար: Պանդուխտները բոլորն էլ գործարանումն էին: Նա մտաւ իր սենեակը, վերցրեց իր անկողինը, սնդուկը և կառք նստելով՝ տեղափոխուեց հայերի բնակատեղից հեռու, քաղաքի մի այլ մասը:

Այս բոլոր գործողութիւնները այնպէս արագ, այնպէս հապճեպ էին, որ նա կարծես գողութիւն էր անում:

Այժմ Կրպօն ազատ էր: Նրան այլևս չեն հսկիլ, չեն պարսաւիլ և չեն նախատիլ:

Եւ երիտասարդը շարունակեց իր սկսածը:

Նրա ընկերը, միակ անփոփոխ հաւատարիմ և մշտեղիմ ընկերը այժմ օղին էր: Միայն երբեմն-երբեմն մի ձայն նրա ականջին ինչ-որ կշտամբանք, մեղադրանք էր միմնջում, աղբսում, խնդրում... Մեքթօնի ձայնն էր այն: Կրպօն ճանաչում էր այդ ձայնը. ականջ էր դնում նրան. մտածում, խորհում էր և վճռում ձեռք վերցնել այդ անառակ կեանքից, ոտքի կանգնել, փոխուել, ուղղուել...

— Բայց ում համար, — ցցւում էր յանկարծ անողոր հարցը նրա առաջին: Եւ Կրպօն քայլերը նորից ուղղում էր դէպի գինետուն:

Այդպէս անցան շաբաթներ, ամիսներ:

Կրպօն գինետները յաճախելիս իրան միշտ հեռու էր պահում մարդկանցից, մանաւանդ կանանցից: Նա քաշւում էր ընդհանուր դահլիճի մի անկիւն, այնտեղ ընտրում մի փոքրիկ սեղան, մօտը նստում: Սպասաւորը բերում էր վիսկիի շիշը, բաժակը և հեռանում: Կրպօն խմում էր լուռ ու համր և անընդհատ ծխում: Ոչ ոքի հետ չէր խօսում. իրան ուղղած հարցին նա պատասխանում էր հակիրճ և կտրուկ՝ այդպիսով վերջ դնելով սկսուող խօսակցութեան և ծանօթութեան: Մարդկանց հետ շփւում էր, մարդկանց մէջ շրջում, բայց միշտ առանձնացած, միշտ կղզիացած, միշտ միայնակ: Յաճախ նա ներկայ էր լինում կռուի, վէճի, քստմենքի, երբեմն և՛ վեհ, և՛ սրտառուչ տեսարանների. բայց նա, կարծես, խուլ էր, կոյր և համր... Նա ոչինչ չէր տեսնում: Նա ոչինչ չէր լսում: Անտարբեր, անզգայ, անուշադիր՝ միմիայն իր, իր խոհերի, իր ցաւերի մէջ ընկղմուած, վերացած, հեռացած էր այս աշխարհից: Ոչ ոքին չէր

աջողուում նրան մօտենալ, մոտերմանալ: Իսկ ցանկացողներ շատ: Բայց Կրպօն միշտ խոյս էր տալիս:

Միայն մի կին՝ ահա քանի օր է նրանից ձեռք չէր քաշում: Հագնուած, դուգուած՝ գալիս էր նա գինեւորան, գնում նրա դիմացի նստարանի վրայ նստում, մի բաժակ գարեջուր պահանջում: ապա աչքը յառած պանդխտին, ամբողջ ժամերով չէր հեռանում այնտեղից: Կրպօն գլուխը քարշ արած՝ սկզբի օրերում չէր էլ նկատում: Երբ կանադացի այս կինը առանց քաշուելու սկսեց մէկ մէկի վրայ հարցեր տալ նրան, խօսել, երբեմն ժպտալ... Տղան մնացել էր շուարած: Մի, երկու... «Բաւական չէ. ինչ է ուղում այս կինը ինձնից» — մտածեց նա և թթուած երեսը ծռեց նրանից:

Մի երեկոյ, շաբաթ օր էր, գինեւորանը սովորականից աւելի աղմկալի էր: Մարդ, կին խառնուած՝ որը հարբած, որը սեղանի վրայ կանգնած, որը քնած, որն էլ երգելիս: Մի այլ տեղ վէճ, փոխադարձ սուր յիշոցներ, ապտակ... Ծխախոտի ծխով լցուած դահլիճը մի կատարեալ քաօս էր ներկայացնում: Գիշերուայ ժամի մօտ 12-ն էր: Կանադուհին աննկատելի կերպով եկաւ, մօտեցաւ Կրպօն, քնքոյշ, փաղաքշական ձայնով խնդրեց նրանից նախ մի ծխախոտ, ապա երկու ըօպէ չանցած և մի բաժակ օղի: Կրպօն կատարեց նրա խնդիրքը: Առիթից օգտուելով՝ կանադուհին բոլորովին մօտեցաւ, կպաւ պանդխտին և բաժակ բաժակի խփելով՝ խմեց նրա կենացը: Կրպօն մեքենայաբար հետեւեց նրա օրինակին: Նա արդէն հարբած էր. խորամանկ կինը կրկին խմեցրեց...

Ինչպէս և երբ դուրս եկան նրանք գինեանից՝ Կրպօն ոչինչ չէր յիշում: Միայն հետեւեալ օրը, ժամը 2-ին զարթնելիս տեսաւ նա, որ իր սենեակումը չէր, այլ մի անծանօթ տեղ: Անկողնում պառկած ապուշ-ապուշ նայում էր նա իր շուրջը՝ մի յստակ, մաքուր, կոկիկ զարդարած գեղեցիկ սենեակ և չէր կարողանում իրան հաշիւ տալ՝ թէ որտեղ էր ինքը, ո՞ւր էր ընկել: Դարձաւ

Նա դէպ ձախ և տեսաւ այնտեղ՝ իր կողքին, միեւնոյն մահճակալի վրայ մի կին, գրեթէ մերկ պառկած քնած՝ ձեռքը դրած մերկ, գեղեցիկ կրծքին, որի վրայ թափ-թփուած էին օսկեգոյն երկար մազերը: Ճանաչեց Կրպօն այդ դէմքը և յիշեց ամեն բան...

Նա բարձրացաւ տեղից և սկսեց շտապով հագնուել: Կինը զարթեց և զարմացած հարցրեց.

— Ի՞նչ ես անում:.. Ո՞ւր ես գնում:

Կրպօն ոչինչ չը պատասխանեց: Կանադուհին վեր կացաւ. անկողնուց, մօտեցաւ Կրպօյին և երկու ձեռքով կախուելով նրա շլինքից, ցանկացաւ փայփայել, գգուել, համբուրել նրան: Բայց երիտասարդը զգուանքով դէն հրեց նրան, կինը յետ ու յետ գնալով՝ ընկաւ մահճակալի վրայ: Գործաւորի օտարօտի, կտտաղի հայեացքը դամեց, մեխեց նրան իր տեղում: Նա անկարող եղաւ մի բառ անգամ՝ ասելու: Կրպօն հագնուեց թէ չէ՝ դուրս թռաւ սենեակից՝ դուռը յետեց աղմկով փակելով: Կինը մնացել էր ապշած-սառած:

Բայց մի շաբաթ չանցած կանադուհին կրկին նրան գտել, ճանկել էր... Իւ այնուհետեւ նրանք անբաժան էին:

Մելքօն և մի այլ պանդուխտ, որ ամիսներ շարու-նակ որոնում էին Կրպօյին, մի գիշեր նրան գտան գինետան մէջ հարբած, ձեռքը դցած մի կնոջ վզով՝ նրան համբուրելիս և ինչ-որ անկապ բառեր բարբառնջելիս...

Տեսնելով Կրպօյին այդ դրութեան մէջ՝ պանդուխտը ամբողջ ոյժով դուրս հրելով Մելքօյին, զգուանքով հեռացաւ գինետանից՝ առանց մի խօսք անգամ ուղղելու իրանց հայրենակցին:

— Կորաւ տղան, — միմնջաց Մելքօն երկար լռութիւնից յետոյ:

— Թո՛ղ կորչի: Այսուհետեւ այլևս ոչ ոք չը համար-ձակուի նրա անունը արտասանել, — պատասխանեց միւս պանդուխտը: «Ո՞ւր մնաց Կրպօն. ի՞նչ եղաւ խեղճը. ի՞նչ պատահեց նրան»... Տեսնո՞ր այժմ: Դէ՛հ, բաւական է:

—Ախր, բեռի, միթէնա առաջ այդպէս էր,—Մելքօն փորձեց արդարացնել իր ընկերոջը:

—Ինձ համար այդ միենոյն է. ի՞նչ է նա այժմ... Նրա անունը այլ ևս իմ ականջը չը լսէ, հասկանում եմ,—հրամայեց վրդովուած ձայնով հին բանուորը և լուռ շարունակեց իր ճամբան: Մելքօն ևս լուռ էր, մտախոհ և տխուր:

Այդ դէպքից երկու ամիս չանցած Կրպօն մի օր յայտնուեց իր հայրենակիցների շրջանում: Նա ծախսել էր իր վերջին սենթը: Կանադուհին այլևս նրա հետ չէր: Դրամների անհետանալով՝ նա ձգել թողել էր պանդխտին: Կրպօն ծախել էր իր ժամացոյցը, իր կերակնօրեայ հագուստը, նոյն իսկ իր վրայի շորերի մի մասը: Երբ արդէն այլևս ոչինչ, ոչինչ չուներ շտալելու, նա, կարծես, քիչ զգաստացաւ: Այդ միջոցներին տանտէրը՝ վերցնելով Կրպօյի անկողինը, սնդուկը, վրձնդեց նրան բնակարանից, որի երեք ամսուայ վարձը չէր վճարուած:

Կրպօն մնաց դուրսը և այժմ անտուն, անփող թափառում էր Նիւ-Եօրքի փողոցներում, գիշերում մայթերի վրայ կամ այգիներում՝ ծառերի տակ...

Յողնած, ընկճուած, ձեռքը ծոցին նստած էր նա Մադիզօն սկուէռի մի անկիւնում: Մարդիկ շտապ-շտապ անցնում գնում էին: Յանկարծ մի պարօն՝ խղճահարուած մօտեցաւ, ձեռքը տարաւ գրպանը և մի դրամ հանելով՝ մեկնեց պանդխտին:

Կարծես, մի հարուած էր, որ ստացաւ Կրպօն և ոչ փող: Որպէս շանթահար եղած, ցատկեց նա տեղից և ամբողջ ոյժով շարտեց դրամը բնքոյշ ջենտլմէնի յետևից: Գնաց դրամը զնգզնգալով և ընկաւ փողոցի մի փոքրիկ խողով:

Պանդուխտը աենդային անհանգստութեան մէջ սկսեց արագ-արագ քայլել սկուէռի ալիէյում: Ման էր գալիս նա և ինքն իրան խօսում:

—Մուրա՛լ, ձեռք կարկառել... ողորմութիւն հայցել... Երբէք, հեռո՛ւ, հեռո՛ւ ինձանից մուրացկանութիւն:

«Այն փողով ես հաց կարող էի գնել»,—մտածեց նա:—Մուրա՛լ... կրկնեց Կրպօն և մի սարսուռ անցաւ նրա մարմնով: Այժմ միայն նա նկատեց այն վիհը, որի ափին էր նա գտնուում: Տեսաւ Կրպօն այդ անդունդը և սոսկաց:

—Ինչպէ՛ս ելնեմ, ինչպէ՛ս բարձրանամ, —հարց տուաւ նա ինքն իրան: Գործարան գնա՛լ: Բայց ինչ երեսով, ինչ սրտով և... ո՛ւմ համար, ո՛ւմ... Ո՛հ, այս ինչ տանջանք է, որ ես եմ քաշում: այս ինչ կեանք է. այս ինչ դրութիւն է:

—Էլ ինչո՛ւ կը խնայես, եամա՛ն Աստուած. զսրկ, զսրկ ինձ ալ, ո՛րի համար կը պահես...

—Պայծիր, պատառուիր, սիրտ իմ: Բանի այրես, փոթփոթես ինձ: Ո՞ւր գնամ քո ձեռից. ինչ անեմ...

—Ի՞նչ անեմ,—կրկնեց Կրպօն՝ ճակատը շփելով: Նա քաշուեց այդու խորքը, նստեց մի նստարանի վրայ և գլուխն առնելով ձեռքերի մէջ մնաց խորհելիս:

Մուլթն ընկել էր արդէն: Փողոցների շարժումը խտացել, սաստկացել էր: Տրամուէյների, օդային երկաթուղու բազմաթիւ գնացքների սուլոց-դղրդիւնը, լրագրավաճառների, կառապանների կոչ ու աղաղակը օդը լցրել էին խլացուցիչ աղմկով և մի խուլ, մի վեհ դղրդիւն-որոտմունքով:

Կրպօն՝ անտարբեր ցւ անուշադիր իր շուրջը անյողդողդ հոսող, վխտող կեանքին, նոյն տեղը, նոյն դիրքի մէջ նստած, կարծես, ներհում էր:

Քշուած, մոլորուած բարձրացաւ նա և՛ յամր, դանդաղ քայլերով դուրս գալով սկուէռից, ուղղուեց դէպի իր նախկին բնակարանը, հայրենակիցների մօտ:

Շաբաթ օր էր, գործաւորները ընթրիքից յետոյ նստած՝ հրը ծխում էր, հրը մտքերին անձնատուր եղած

նիրհում, որը լրագիր կարդում, մի երկուսն էլ նրան լսում։ մի երիտասարդ էլ անդիերէնի ձեռնարկը առջևը դրած՝ կիրակնօրեայ դպրոցի դասն էր պատրաստում։

Մտնում է Կրպօն։

Նրա այդպէս անակնկալ երևան գալը, նրա պատուած շորերը, չը սանրած, գզգզուած մազերը, այլայլուած, փոխուած, կեղտոտ դէմքը շփոթ, իրարանցում գցեց պանդուխտների խղճուկ սենեակում։ Դա նախկին Կրպօն չէր, այլ նրա ահուելի ուրուականը։ Բանուորները տեղներից վերկացան և աթոռները առնելով՝ բնազդմամբ յետ ու յետ քաշուեցան։ Կրպօն մնաց սենեակի մէջ կանգնած։ Նա ոչ ոքի չը բարեեց, մի վայրկենական հայեացք գցելով շփոթուած հայրենակիցների շարքին՝ բացականչեց.

—Ահ, դուք ինձնից խորշում էք, նոյն իսկ վախենում... փողոցում պատահելիս զզուանքով ինձնից երես ծռում։ Ժողը ու ծանակ շինած՝ ինձ ատում, ինձ արհամարում էք՝ ասելով որ ես անբարոյական, ես անառակ եմ։ Գինեմն, ծոյլ, թափառաշրջիկ, անդարտ, անամօթ... Հոգ չէ... Եւ իրաւունք ունիք։

Նա մտածմունքի մէջ ընկաւ։

—Բայց միթէ առաջ ես այդպէս էի,—չարունակեց նա թախծալի ձայնով, որի ամեն մի հնչիւնից անկեղծութիւն էր շնչում։—Օհ, չը կարծէք՝ թէ այժմ ևս ես գլնուցած՝ օղիի ազդեցութեան տակ եմ այսպէս խօսում։ Երկու օր է, որ ես մի կտոր հաց չեմ դրել բերանս, ուր մնաց օղին։—Միթէ աղէտից առաջ ես երբ և իցէ անցել եմ գինեւան չէմքից։ Միթէ ես աննպատակ չըրջել եմ փողոցից փողոց, հրապարակ, հասարակական այգիներ... Միթէ մօտեցել եմ ես երբ և իցէ օտարուհիներին։ Թէ երկրում և թէ այստեղ՝ վեց տարի պանդըխտութեան մատնուած, ես անարատ, ես կոյս էի մնացել, կոյս, հասկանում էք՝ կոյս, որպէս մեր մայրերն

են եղել, կոյս՝ որպէս մեր ազգիներն էին, որ այժմ տաճկի և քրդի՝ բաժին են դարձել...

Կրպօն լռեց: Կիսամերկ, գզգզուած, ցնցոտիների մէջ փաթաթուած կանգնած էր նա սենեակի միջին: Շուրջը պանդուխտները աչքները յառած նայում էին այդ թշուառին, որ ինչպէս մի մարմնացած բողոք ցցուած էր իրանց առաջին:

— Կարծում էք թէ ես չեմ տեսնում, ես չեմ զգում իմ անկումը... Բայց ինչ անէի ես, երբ միտս էին ընկնում, երբ աչքից-մտքիցս չեն հեռանում մօրս ուրուականը, նշանածս, իմ սիրածը... Ո՛ւր է նա այժմ, ո՛ւր. ձեզ եմ հարցնում,—բացականչեց Կրպօն խռպոտ ձայնով և թուլացած ընկաւ մի աթոռի վրայ: Տիրեց մի ծանր և ճնշող լռութիւն:

— Բայց մի թէ մենք քեզանից պակաս ենք մնասուել, — ընդհատեց այդ լռութիւնը մի բանուոր: Սակայն մենք մորմոքուելով հանդերձ՝ մի կերպ միջնացնում ենք մեր սեւ օրերը:

— Ճիշտ ես նկատում դու, եղբայր. քեզ հասած հարուածը սոսկալի էր և անգութ: Բայց դու գոնէ երկու փոքրիկ որբիկներ ունես. գոնէ նրանց համար աշխատելով՝ նրանց յուսով կ'ապրես: Իսկ ես... ես... Ա՛խ, եթէ դուք կարողանայիք գէթ երեւակայել՝ թէ ինչ է կատարուում այստեղ՝ այս կրճքի տակ, դուք ինձ չէիք մեղադրիլ, ինձ չէիք ատիւ: Ի՞նչ անէի ես, ո՞ր բաւրը թայի գլխիս, ո՞ր ջուրն ընկնէի:

Նա ծխախոտ խնդրեց և ծնկների վրայ կռթնելով սկսեց ագահարար ծխել: Ոչ ոք տեղից չէր շարժուում. լուռ էին բոլորեքեան: Միայն քամին դուրսը շառաչում, ոռնում էր կատաղաբար:

— Դէհ, ես գնում եմ,—ասաց Կրպօն երկար լռութիւնից յետոյ տեղից բարձրանալով:

— Ո՛ւր, ո՞րտեղ գիշերուայ այս պահուն, — մօտ գալով հարցրեց Մեքօն, որ հեռուից լուռ, երկար դիտում

էր իր նախկին ընկերոջ։ Մնա այստեղ, մեզ մօտ, վաղը կը գնաս։

—Ո՛հ, վաղը լուսադէմին ես պիտի մեկնեմ Բօստօն։ Այս քաղաքում մնալ ես այլևս անկարող եմ։ Ես եկել էի միայն ձեզ տեսնելու և հրաժեշտի վերջին ողջոյն տալու... Է՛հ, աշխարհ... ո՛վ սաղ, ո՛վ մեռած... մէկ էլ միմեանց պատահենք... Մնա՛ք բարով, բոլորեքեանդ։ Տո՛ւր ձեռքդ ինձ, Մելքօ։ Ես գիտեմ, որ դու ինձ չես ատում։ Ձե՛ որ մի ժամանակ մենք մտերիմ ընկեր, եղբայր էինք,—ասաց նա՝ ձեռքը պարզելով Մելքօյին, որին գրկեց և յուզուած, արցունքները հազիւ զսպելով, միքանի անգամ համբուրեց։

Մելքօն ընկերոջ ձեռքը բռնած նոյնպէս զգացուած, արտասուախառն ձայնով խնդրում էր նրան իրանց մօտ գիշերել։ Խօրը յուզուած էին և բոլոր պանդուխտները։ Կրպօն՝ տեսնելով որ Մելքօյից հեշտ չէր ազատուելու, գիմեց նրան։

—Գիտես, ես ճանապարհածախս չունեմ։ Ես ինձ չորս դօլլար պարտք. Բօստօնից կ'ուղարկեմ Մելքօյի լրագէական կասկածները, կարծես, փարատուեցան։ Նա հանեց գրականից 5 դօլլարանոց թղթադրամ և մեկնեց ընկերոջը, որ փողը վերցնելով, կրկին սեղմեց Մելքօյի ձեռքը։ Ապա մօտեցաւ և մէկ-մէկ բարեկեց բոլոր պանդուխտներին։

—Մնա՛ք բարով,—կրկնեց նա՝ շտապով դուրս գալով սենեակից։

—Վաղը լուսադէմին ես ևս կայարան կը դամ,—ասաց Մելքօն նրա յետևից։

—Բա՛րի ճանապարհ,—գոչեցին բոլորեքեան։

Ուշ գիշեր էր արդէն։ Քաղաքի անցուղարձը դադարել էր. հազիւ միքանի մարդ էին այստեղ այնտեղ երևում։ Յուրա էր։ Քամին դեռ փչում էր մոլեգնաբար։

Կրպօն արագ-արագ քայլելով շտապում էր Բրօդ-

վէյ փողոցով դէպի վար։ Նա ուշ չէր դարձնում բնութեան խժդժութիւններին։ Միայն նրա ցնցոտիներն էին. որ բամու հետ մարտնչելով՝ կուռում, դիմադրում էին. վերջին ճիգն էին թափում, ամուր սեղմւում, կաշւում իրանց տիրոջ նիհար, վտիտ մարմնին, նրան պահում, պահպանում։

«Բճրի ճանապարհ», — յիշեց Կրպօն հայրենակիցների վերջին բառերը և մի դառն հեգնական ժպիտ նկարուեց նրա դալկացած, ալկոհօլից արդէն կնճռուած դէմքի վրայ։ «Բճրի ճանապարհ», — մրմնջում էր նրա ականջին և քամին։

Շտապում էր Կրպօն դատարկ, ամայի փողոցներով։ Մինչ նա՝ հրաբորբոք տենչով բռնկուած, շտապում, վազում էր միքանի բոպէ շուտ հասնել օրհասական այն սուրբ վայրը, նրա խռովայոյդ, անհանգիստ միտքը՝ ովկիանոսը կտրելով թռչում, գնում է հեռու, հեռու՝ հայրենի երկիրը։ Յիշողութիւնների մի ամբողջ ծով է բացւում նրա առջև, որի մեղմ, հանդարտ ալիքները ոլորուն ելևէջներով գալով, զարնուելով ափերին, շոյում, գգւում էին պանդխտին։ Նա պարզ տեսնում է իրանց տունը, իրանց այգին, ահա և տաւարը, երեկոյեան դէմ, բառաչելով տուն է շտապում։ Բայց և իր մայրը՝ թևքերը ծալած, կովկիթը ձեռքին մօտենում է. ինքը՝ փորրիկ, կայտառ Կրպօն վազում, հորթի կապն է բանում... Մանկութիւնը, բաղբը հրապոյրներով լի իր ամբողջ մանկութիւնը անցնում է նրա առջևից։ Ահա և մեծ տղայ դարձած, գրեթէ երիտասարդ-տղամարդ... խնամախօս, նշանդրէք...

Պատկերը չբանում է։ Տխուր իրականութիւնը ցցուած էր նրա առաջ։ Կրպօն հասել էր Բրուկլինի կամուրջին։ Մի սառը, մի անսովոր ցնցում անցաւ նրա ամբողջ մարմնով։ Նայեց նա ներքև՝ հանդարտ, դանդաղահոս Իստ-Րիվերին, որի ափերին բազմած երկու վիթխարի քաղաքները՝ գեղեցիկ լուսաւորուած, մի

հրաշալի, մի չքնաղ տեսարան էին ներկայացնում՝ գիշերուայ այդ խորհրդաւոր ժամին:

Կրպօն լուռ, անխօս, ձեռքի շարժումով կարծես գլխից մի միտք վանելով, վճռողաբար, առանց տատանուելու, մագլցեց կամուրջի երկաթեայ ցանկապատը և այնտեղից, այն ահռելի բարձրութիւնից մի սուր ճիւղանելով՝ նետուեց գետը:

Կորաւ այդ ձայնը գիշերային խաւարի մէջ և նորից տիրեց խորին լռութիւն, որ երբեմն խանգարւում էր Իստ-Տիվէրի մեղմ, ներդաշնակ ծփանքով:

Գետը մի փոքրիկ յորձանք տուաւ միայն և խաղաղ, անխռով ալիքների մէջ գուրգուրալով տարաւ պանդըխտին դէպի ծով, դէպի անհուն ովկիանոս:

Ս. ՇԽԵԱՆՑ